

בראשית רבה פרשה כב – הדור השני של האנושות

שיעור 5: ויצא קין מלפני ה' ;

הפסוקים הנדרשים:

- (י) וַיֹּאמֶר מֶה עָשִׂיתָ קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צֶעֱקִים אֵלַי מִן־הָאֲדָמָה: (יא) וְעַתָּה אָרוּר אֶתְּךָ מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת־פִּיהָ לְקַחַת אֶת־דְּמֵי אָחִיךָ מִיָּדְךָ: (יב) כִּי תַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה לֹא־תִסַּף תִּת־פֶּחֶה לָךְ גַּע וְגַד תִּהְיֶה בְּאֶרֶץ: (יג) וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל־ה' גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשָׂא: (יד) הֲן גֵרְשֶׁת אֹתִי הַיּוֹם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וּמִפְּנֵיךָ אֶסְתֵּר וְהָיִיתִי גַע וְנָד בְּאֶרֶץ וְהָיָה כָל־מִצְאֵי יְהַרְגֵנִי: (טו) וַיֹּאמֶר לוֹ ה' לֵכֵן כָּל־הָרֶג קַיִן שִׁבְעַתַּיִם יִקָּם וַיִּשֶׂם ה' לְקַיִן אוֹת לְבַלְתִּי הַפּוֹת־אֹתוֹ כָּל־מִצְאָיו: (טז) וַיֵּצֵא קַיִן מִלְּפָנָי ה' וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ־נֹד קִדְמַת־עֵדֶן:

הדרשות

הודעת העונש

- 1 (יא) [ועתה ארוור אתה] אמר ר' שמעון בן גמליאל בשלשה מקומות דיברו הכתובין בלשון ממועט ועתה
- 2 ארוור אתה, ואם בריאה יברא י"י (במדבר טז ל), ואנכי פציתי פי אל י"י (שופטים יא לה).
- 3 (יב) [כי תעבד את האדמה לא תסף תת כחה לך] ר' אלעזר אמר לך אינה נותנת, לאחר נותנת. ר' יוסי
- 4 בר' חנינה אמר לא לך ולא לאחר, ודכוותה זרע רב תוציא השדה (דברים כח לח). ר' יהודה א' זורע סאה
- 5 ומכניס סאה, אמר ר' נחמיה אם כן פרנסה מנין, אלא הראויה לעשות עשרים עושה עשר, הראויה לעשות
- 6 עשר עושה חמש. כי תעבד את האדמה לא תסף תת כחה לך כוחה אינה נותנת לך, כוחך נותנת לך.

תגובת קין

- 1 (יג) ויאמר קין אל י"י גדול עוני מנשוא לעיליונים ותחתונים אתה סובל, לפשעי לא תסבול. גדול עוני
- 2 משלאבה, אבה על מצוה קלה עבר ונטרד מגן עדן, זו שהיא עבירה חמורה שפיכות דמים על אחת כמה
- 3 וכמה גדול עוני. הן גרשתה אתמול גרשתה את אבה ועכשיו את מגרשיני, אמנון אמ' אומנין את צואר על
- 4 מה* הן גרשת אותי היום שמא מפניך אסתר וגו'. * כ"י פאריס: מונון מונון את צאיר עלמא

- 5 (טו) [ויאמר לו י"י לכן כל הורג קין] וגו' ר' יהודה אמר נתכנסו [בהמה וחיה ועוף לתבוע] דיקיין שלהבל,
6 אמר לו הקדוש ברוך הוא לך אני אומר כל הורג קין וגו'. ר' נחמיה אומר לא* כדין שלרוצחנין דין קין; קין
7 הרג ולא היה לו ממי ללמוד. מיכן ואילך כל הורג יהרג. * בכ"י לונדון נוסף: לא כן
- 8 וישם י"י לקין אות ר' יהודה אמר הזריח לו גלגל חמה. אמר לו ר' נחמיה לאותו רשע היה מזריח גלגל
9 חמה? אלא צרעת הזריח לו, כמה דאת אמר 'והיה אם לא יאמינו לך ולא ישמעו לקול האות' וגו' (שמות ד
10 n). רב אמר כלב מסר לו, אבא יוסי אמר קרן הצמיח לו.
11 רב אמר עשאו אות לרוצחנין, ר' חנין אמר עשאו אות לבעלי תשובה, ר' לוי בשם ר' שמעון בן לקיש תליו
12 בריפון ובא מבול ושטפו 'וימח את כל היקום' וגו' (בראשית ז כג).
- 13 (טז) [ויצא קין] וגו' מאיכן יצא, ר' איבו אמר הפשיל דברים לאחוריו ויצא כגונב דעת העילוינים, ר' ברכיה
14 בשם ר' אלעזר (אמר) יצא כמפריס כמרמא בבוראו, ר' חננא בר יצחק אמר יצא שמח כמה דתימר 'ויצא
15 לקראתך וראך ושמח בלבבו' (שמות ד יד). פגע בו אדם אמר לו מה נעשה בדינך, אמר לו עשיתי תשובה
16 ופישרתי, התחיל אדם מטפח על פניו כך היא כח התשובה ולא הייתי יודע, מיד עמד ואמר מזמור שיר
17 ליום השבת טוב להודות לי"י (תהלים צב א ב).

מקורות מלווים:

1. במדבר פרק טז

(כז) ויעלו מעל משפון-קרח דתו ונאבירם מסביב ודתו ונאבירם יצאו נצלים פתח אהליהם ונשיהם וכניהם וטפם: (כח) ויאמר משה בזאת תדעון כיה' שלחני לעשות את פלי-המעשים האלה כיה' לא מלבי: (כט) אם-קמות פלי-האדם ימתו אלה ופקדת פלי-האדם יפקד עליהם לא ה' שלחני: (ל) ואם-בריאה יברא ה' ופקדתה האדמה את-פיה ובלעה אתם ואת-כל-אשר להם וירדו טים שאלה וידעתם כי גאצו האנשים האלה את-ה':

שופטים פרק יא

(לד) ונבא ופתח המצפה אלי-ביתו והגה בתו יצאת לקראתו בתפים ובמחלות נרקל היא יחילה אי-ילו ממנו בן או-בת: (לה) ויהי כראותו אותה ויקרע את-בגדיו ויאמר אהה בתי הכרע הכרעמיני ואת הניית בעקבי ואנכי פציתי-פי אלי-ה' ולא אוכל לשוב:

3. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף קא עמוד ב

תנו רבנן: שלשה באו בעלילה, אלו הן: קין, עשו, ומנשה. קין - דכתיב גדול עוני מנשוא. אמר לפניו: רבונ של עולם! כלום גדול עוני מששים ריבוא שעתידין לחטוא לפניך, ואתה סולח להם? עשו דכתיב הברכה אחת היא לך אבי. מנשה - בתחילה קרא לאלוהות הרבה, ולבסוף קרא לאלהי אבותיו.

רש"י. שבאו בעלילה - שלא באו לבקש לפני הקדוש ברוך הוא בתפלה, אלא באו בעלילה, שאמרו דברים של נצחון שאין להם תשובה.

4. מדרש תנחומא (בובר) פרשת בראשית

אתה מוצא בשעה שהרג קין להבל, נגלה עליו הקדוש ברוך הוא, ואמר לו 'אי הבל אחיך', בקש לגנוב דעת של מעלה. אמר הקדוש ברוך הוא 'מה עשית קול דמי אחיך צועקים אלי'. כיון ששמע קין התחיל עשות תשובה של רמאות, שנאמר ויאמר קין אל ה' גדול עוני מנשוא אמר לפניו רבונו של עולם אתה טוען העליונים והתחתונים, ואין אתה יכול לטעון עוני?
דבר אחר, אמר לפניו רבונו של עולם אתה נקראת 'מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע' (מיכה ז יח), וגדול עוני מנשוא? א"ל הקדוש ברוך הוא עשית תשובה, חייך שאני מבטל ממך גזירה אחת, שנאמר ויצא קין מלפני ה' וישב בארץ נוד.

גלגל חמה:

5. ישעיהו פרק לח (א) בימים ההם חלה חזקיהו למות ויבוא אליו ישעיהו בן-אמוץ הנביא ויאמר אליו כה-אמר ה' צו לבייך כי מת אתה ולא תחיה: (ב) ויסב חזקיהו פניו אל-הקיר וייתפלל אל-ה': (ג) ויאמר אנה ה' זכר-נא את אשר התהלכתי לפניך בראמת ובלב שלם והטוב בעיניך עשיתי ויבך חזקיהו בכי גדול: (ד) ויהי דבר-ה' אלי-ישעיהו לאמר: (ה) הלוך ואמרת אל-חזקיהו כה-אמר ה' אלהי דוד אביך שמעתי את-תפלתך ראתי את-דמעך הנני יוסף עלי-ימיך חמש עשרה שנה: (ו) ומקף מלך-אשור אצילך ואת העיר הזאת וגנותי עלי-העיר הזאת: (ז) וזה-לך האות מאת ה' אשר יעשה ה' את-הדבר הזה אשר דבר: (ח) הנני משיב את-צל המעלות אשר ירדה במעלות אתך בשמש אחרנית עשר מעלות ותשב השמש עשר מעלות במעלות אשר ירדה:

6. מלאכי פרק ג (יח) ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עבד אלהים לאשר לא עבדו: (יט) כי-הנה היום בא בער פתגור והיו כל-זדים וכל-עשה רשעה קש ולהט אתם היום הבא אמר ה' צבאות אשר לא-יעזב להם שרש וענף: (כ) וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפייה ויצאתם ופשתם כעגלי מרבק:

צרעת:

7. שמות פרק ד (ו) ויאמר ה' לו עוד הבא-גא ידך בחיילך ויבא ידו בחיילו ויצאה והנה ידו מצרעת כשילג: (ז) ויאמר השב ידך אלי-חיילך וישב ידו אל-חיילו ויצאה מחיילו והנה-שכה ככשרו: (ח) והיה אם-לא יאמינו לך ולא ישמעו לקול האת הראשון והאמינו לקול האת האחרון:

8. בראשית רבה ג: שלשה היו להוטים אחר אדמה ולא נמצא בהם תוחלת, קין ונח ועוזיהו, 'קין היה עובד אדמה', 'נח איש האדמה' (בראשית ט כ), עוזיהו – 'כי אוהב אדמה היה' (דה"ב כו י).

9. דברי הימים ב פרק כו (טז) וכחזקתו גבה לבו עד-להשחית וימעל בה' אלהיו ויבא אל-היכל ה' להקטיר על-מזבח הקטרת: (יז) ויבא אחריו עזריהו ועמלו כהנים לה' שמונים בני-חיל: (יח) ויעמדו על-עזריהו המלך ויאמרו לו לא-לך עזי: והו להקטיר לה' כי לכהנים בני-אהרן המקדשים להקטיר צא מן-המקדש כי מעלת ולא-לך לכבוד מה' אלהים: (יט) ויערף עזי: והו ובידו מקטרת להקטיר ובזעפו עם-הכהנים והצרעת זרחה במצחו לפני הכהנים בבית ה' מעל למזבח הקטרת:

כלב:

10. רמב"ן בראשית פרק ד פסוק טו

...ובבראשית רבה (כב יב) אמרו כענין זה רבי אבא אמר כלב מסר לו. **כי מפני שהיה פחדו מן החיות מסר לו אחת מהן שתלך לפניו**, ולמקום שיפנה הכלב ללכת ידע כי שם צוה לו השם ולא יהרג בה. הזכירו בו החכמים **אות נבזה כראוי לו**, אבל הכוונה שהיה עמו האות תמיד להורות לפניו הדרך שילך בה, כי כן לשון וישם'.

קרו:

11. מדרש תנחומא (ורשא) פרשת בראשית סימן יא

ויאמר לו ה' לכן כל הורג קין א"ל ארבע משפחות עתידות לצאת מהבל ובטלת מן העולם כך תפתח הארץ את פיה ותבלע לך ארבע משפחות אלו הן חנוך עירד ומחויאל ומתושאל, וכיצד נהרג קין נעשה מלאך המות ק"ל שנה והוא נע ונד בקללה. **למך בן בנו היה שביעי לדורות וסומא היה יוצא לצוד והיה בנו אוחזו בידו כשהיה רואה אותו תינוק חיה היה אומר לו א"ל כמין חיה אני רואה מתח את הקשת כנגדו והרג את קין**. ראה אותו תינוק מרחוק הרוג וקרן במצחו אמר לו ללמך אבי הרי דמות אדם הרוג וקרן במצחו. א"ל למך ווי לי זקני הוא. טפח שתי ידיו בחרטה ונגע בראש התינוק והרגו בשוגג שנאמר כי איש הרגתי לפצעי וילד לחבורתי נשאר שלשתן במקום אחד. קין הרוג ואותו תינוק הרוג ולמך סומא. לערב יצאו נשיו אחריו מצאו זקנים הרוג ותובל קין בנם הרוג ולמך.

12. בראשית רבה ח:

ר' עזריה

ור' יונתן בשם ר' יצחק נתבונן קין מאיכן שחט אביו את הפר' ותיטב לי"י משור פר מקרין מפריס' (תהלים סט לב)

13. בראשית רבה ד (א) [והאדם ידע את חוה אשתו] 'זכור רחמיך ה' וחסדיך כי מעולם המה' (תהלים כה ו) אמר ר' יהושע בר נחמיה: שבם התנהגת עם אדם הראשון; שכך אמרת לו 'כי ביום אכלך ממנו מות תמות' (בראשית ב יז) ואילולא לא נתתה לו יום אחד משלך שהוא אלף שנים, היאך הוא נזקק להעמיד תולדות 'והאדם ידע' וגו'.